

OBNAVLJANJE

Jedna vijugava traka beličaste svetlosti iskrсну usred šumskog zelenila i nestade, šmugnuvši u mračnu dubinu šume. Trajalo je delić sekunde, ali dovoljno da iz ptičje perspektive u njoj prepoznamo žensku siluetu. I dok se letilica s turistima lagano spušta kroz mekano plavetnilo, omamljena misao kreće dalje, saopštavajući da je u tajanstvenoj devojci prepoznala nikog drugog nego Demetru. Da je uhodimo malo... Ionako su naši glavni junaci, Irena i Mihajlo, trenutno od male literarne koristi – upravo su vezali pojaseve, jer se avion priprema da sleti. Biće mesta i za njih, polako. Da sada vidimo kuda je odlepršala Demetra. Šta radi u ovoj kritskoj šumi? Da li traži hlad? Ali, ne verujemo da su bogovi osetljivi na vremenske uslove. Nešto drugo je naumila. Ne vidimo joj lice, ali po gracilnom, ponositom hodu, zaključujemo da je lepa. Na sebi ima haljinu od belog platna koja otkriva vitke gležnjeve, kosa je duga, svetlosmeđa. Naravno da je bosa, šta će boginjama obuća, štikle, takve gluposti. Hoda skoro lebdeći, milujući travu svojim božanskim stopalima, istina, malčice zaprljanim. Ni to nam ne promiče. Doduše, ne bi trebalo da se suviše zadržavamo na detaljima, jer je ostalo svega nekoliko minuta do sletanja. Sad boginja stiže do kraja šume i tek pošto izađe na jednu bogato osunčanu livadu, spazismo da u ruci drži košaru s klasovima žita i nekim cvećem. Izgleda da je narcis. Da, to je narcis. Na desetak metara od nje je silueta muškarca. Još koji korak napred i sve će postati kristalno jasno. Smrtnik Jasion, zgodan i lep, za čiji su se ten zajedno pobrinuli more i sunce, stoji i čeka. Šta čeka taj lepi mladić na „tri puta pooranoj njivi“? Zar nema pametnija posla, radni je dan? Naravno, čeka trenutak za rađanje mita. U ovom času ih treba ostaviti same, dovoljno je zamisliti korpu spuštenu na tlo „tri puta poorane njive“, zamisliti i cvetove narcisa koji radoznalo proviruju preko ivice korpe, gurajući se među ravnodušnim klasovima žita, ošamućenim od sunca. Oni ništa ne primećuju, ali narcis, taj će sve videti i čuti: haljina zadignuta sve do struka, noge savijene u kolenima, široko razmaknute, porcelanski bela božanska kolena cakle se na suncu, slatke ljubavne reči i uzdasi, i ostali bezobrazluci. I, eto, nama, svetlu, iz Demetri-ne utrobe oplodene semenom zgodnog smrtnika na „tri puta pooranoj njivi“ – nikog drugog nego Pluta. Neće proći mnogo vremena i svet će ga zavoleti i obožavati, a jedan Aristofanov lik, udvorički će mu reći: „Sve zbog tebe dešava se na ovom svetu. Zbog tebe su sve veštine što je iznašao ljudski um. Tebe se još niko zasitio nije.“

Dok smo mi uhodili Demetru... A ko smo to mi? Ko sam ja?, pitaće se neko, s punim pravom. Ja sam Duh priče. Tako je bilo i biće dok god je sveta. U sve što se ljudima događa utkana je jedna zajednička žudnja – da to bude ispričano. Samo što su neki duhovi lenji da pripovedaju i svedoče, i takvih je najviše, a neki to vole i lepo im ide. Ima i onih brbljivih i dosadnih koji svojom pričom upropaste događaj. Takvi bolje da ćute. Ali, dosta o meni, inače bi me neko, s pravom, mogao svrstati baš u tu treću kategoriju.

Šta rade naši junaci dok mi špijuniramo Demetru? Mihajlo se meškolji u sedištu, posle dremeža, a Irena je zagledana u duguljasto parče kopna, spuštено na široku, sjajnoplavu morsku tacnu, koja postaje sve bliža, i sve jače blešti pod sveže umivenim suncem – tek izronilom iz vode, naizgled potpuno nevinim, kao da nikada nikome nije naškodilo. A da li je baš tako? Zar to nije i Ikarovo sunce? Da ga potražimo u onom lavirintu? Ne, nemamo vremena.

Da li ljudi kada uđu u uloge turista postaju posebna ljudska vrsta?, pita se Irena dok sa svojim mužem u zgradi aerodroma čeka prtljag, prelećući pogledom preko mnoštva ljudskih figura, očiju uprtih u pokretnu traku. Pažnju joj odvlači devojčica u žutoj haljinici koja pokušava da istrgne ruku iz majčine, što će i uspeti nakratko, te nastaje ljupka scena jurnjave oko kolone pristizućih kofera. Eto, turisti tek sleteli, još se nisu ni raspakovali, a već imaju svoj nastup.

Prtljag je stigao, Irena i Mihajlo su sada u autobusu koji će ih odvesti do hotela, te će ih naredih pola sata na pozadini od svežeg plavetnila mora i neba, pozdravljati maslinjaci, platani, čempresi, ali i lepe a otrovne bugenvilije, i čitava plemena kaktusa. To samo znači da imamo vremena da i sami još malo razradimo Ireninu misao o turistima, nastalu u zgradi aerodroma. Da li se zaista putnici preobražavaju u posebne entitete već dok vuku kofere ka svojim odredištima, radosni što su stigli, spremni za hajku – da čula nahvataju što više toga? Mora da su svima simpatični, meštanima pogotovu, na kraju krajeva, oni od njih žive. Moglo bi se očekivati i da poneki meštanin na ulici priđe oznojenom, tek pristiglom turisti s koferom za petama, pomiluje ga po glavi, možda i uštine za obraz, kaže mu koju toplu reč dobrodošlice, pita da li treba pomoć, zna li njegova slatka turistička glavica kuda se uputila? Da nije možda gladan, žedan? Turista kao zaštićena vrsta. Tako je. Turista kao biće kome je sve dozvoljeno i kome je sve podređeno. Jer turista je pokretač privrede, akcelerator bruto društvenog proizvoda, zar je to mala stvar? Što više turista, to više podstrekivača razvoja, što brže vuku kofere, pre će stići do cilja, pre će početi da troše svoje novčiće koji će se prebrojavati u nekoj hladovitoj prostoriji s visokim plafonom – koliko kome. I država i lokalni stanovnici trljaju ruke. Njegovo veličanstvo novac. Naravno, i naš Pluto trlja ruke.

Razgaljeni morskim prizorima, ali još teških glava posle noćnog leta, naši junaci sada silaze iz autobusa koji ih je dovezao u centar Retimna. Gladni su, obrok u avionu domaće avio-kompanije bio je tradicionalno skroman, pakovanja simpatična, ali minijatura, i flaša vode mala, tako da su i žedni, a nema onog dobrog meštana da ih pomazi i pokaže im put do najbliže samoposluge, da bar kupe vodu.

U šarenoj skupini koja je čekala na prijavnici hotela, Ireninu pažnju ponovo privlači mlađi par sa dve devojčice, od kojih smo mlađu, u žutoj haljini, od nekih četiri-pet godina, već upoznali kao malu osobu koja voli da trči gde ne treba. Majka ovog puta pokušava da je uhvati između stolova u trezariji čija su dvokrilna vrata širom otvorena, pošto joj se otela i rastrčala, smejući se. Prizor kao da je sve razgalio. Tek pristigli gosti hotela gledaju u pravcu restorana smešeći se, kao da je scena s devojčicom siguran znak da će predstojećih deset dana proteći dobro, i kao da svi navijaju za dete, da što kasnije bude ulovljeno. Čak se i službenik na prijavnici smeškao ispod gustih, crnih brkova koji su se fino uklapali uz

njegovu obrijanu glavu i belu košulju. Već za nekoliko dana, celoj grupi biće poznata još jedna zanimljivost u vezi s devojčicom, osim sklonosti ka rastrčavanju u bilo kojem prostoru. Dete skoro ništa drugo nije jelo osim špageta, zbog čega će je Irena i Mihajlo za sebe prozvati Špagetica. I dok je naša junakinja iz hola posmatrala nestašnu devojčicu, koja uspešno izbegava majčine ruke, iznenada joj se otvori jedna slika iz prošlosti – ona i njen otac naizmenično jure jedno drugo oko kuhinjskog stola, običaj koji su dugo upražnjavali, čak i tokom njene gimnazije, naizgled besmislen, a zapravo je značio igru koja nikada ne izneverava, koja nosi izvesnost vrhunca zadovoljstva u času kad shvataš da ćeš biti uhvaćen – čitavim telom prolazi te neverovatna jeza, ali prijatna, čak slatka, jer u dubini duše znaš da ti se ništa loše neće desiti, i onda sledi smeh, dug, oslobađajući. Da li čovek nesvesno žudi za svim mogućim osećajima i osećanjima zapisanim u šemi svakog ljudskog bića? Zašto si se baš sada setila te igre? Možda su prošle decenije kako na nju nisi pomislila, a ne može se reći da nije bilo asocijacija, zar si malo trčala po svom domu za vašim ćerkama? Da li je i to draž putovanja – posle dvoipolaćasnog leta, stvorila si se na mestu koje je takoreći do maločas spadalo u kategoriju daljine? Jesu li to blagi *potresi* bića, kada prošlost našoj svesti isporučuje nova sećanja?

Za nekih šest-sedam dana Irena i Mihajlo pronašli su balans između istraživanja ostrva i novih otkrića, što će im usporavati vreme, i rutine koja to isto vreme halapljivo guta približavajući ih kraju letovanja, ali i donosi sigurne užitke, poput odlaska do plaže uvek istim putem, kroz botaničku baštu, stazom koja vodi pored džinovskog bambusovog drveća, pa kroz Veliku kapiju starog grada, uskim, hladovitim ulicama, pored građevina s potpisom i venecijanskih i istočnjačkih majstora i osvajača.

Sva su čula, dakle, dovoljno razgaljena, njih dvoje već umetnuti u kompoziciju grada, i čitavog ostrva, takoreći u blaženstvo, što se može tumačiti i kao nameštanje scene za još jedan *potres* Ireninog bića. Ispijala je uzo uz „malidžana“ salatu, prepuštajući se uobičajenoj atmosferi restorana pred večeru koju oni ritualno započinju s tim tradicionalnim pićem i tom salatom od plavog paradajza s maslinovim uljem i belim lukom. Mihajlo je pregledao poruke na svom telefonu, Irena je posmatrala ljude koji su se tiskali s tanjirima u rukama uz švedski sto, odakle se širio koktel mirisa različitih jela, i bacala pogled kroz stakleni zid na baštu s jednom velikom palmom po sredini, zanjihanom na vetru. More se ne vidi, ali se njegovo prisustvo jasno oseća. Odjednom je potpuno sigurna da biti turista znači imati ulogu, u kakvu je i sama uskočila već po sletanju na ostrvo. Da li pri svakom putovanju, svesno napuštamo sebe, ili bar veliki deo sebe, otvarajući za nova iskustva neki još nepotrošeni deo bića, ili možda najočuvaniji, dovoljno svež, čak i naivan... I baš kao da proverava da li je do tog časa dobro igrala svoju ulogu, uporedo sa slikama iz trpezarije koje su joj pred očima, na koje ne utiče, uz prigušene glasove i zveket pribora za jelo, pušće da joj se nižu i prizori iz proteklih dana, te će se naći u nekakvom hipnotišućem vrtlogu neposredne stvarnosti i bliske prošlosti: gracilni princ Ijljana sa freske u Knososu i jedna mačka na zidiću, poput ukrasa, tu, u Retimnu, vrlo mršava, led-belog krzna, crvenih beonjača. Mačka će te snažno podsetiti upravo na princa, možda zbog vremešnosti kojom je odisala – stara, elegantna dama – a možda i zato što su na ostrvima veze čvršće, vreme zbijenije.

Ova mačka je nekako prastara, reći ćeš Mihajlu i tražićeš da te slika s njom. Ali zbog njenog neprijateljskog režanja, ubrzo brišeš fotografiju iz telefona, da li iz nekog sujeverja?

I slike s izleta na Libijsko more, u Plakias, sada su joj pred očima; autobus koji se sporo približava lakat-krivini ulevo i, umesto da skrene, vozilo produžava napred, pravo ka ponoru, primičući se samoj ivici, iz perspektive tvog sedišta negde po sredini autobusa, on je tu ivicu već prešao, zastaje ti dah, dok panično stiskaš Mihajlovu šaku, čuju se glasni uzdasi, poneki jauk, i već kad si bila sigurna da ćete sleteti u provaliju, jer sila zemljine teže nikada ne spava, i kad pomišljaš kako će to biti vrlo glupa turistička smrt – zar baš mi da naletimo na vozača samoubicu, jutros je našao da pukne – autobus kreće unazad, i onda konačno skreće levo u krivinu. Kakav bi to skok u raj bio! Preko stena, kaktusa, preko žbuna bugenvilije boje krvi, pravo u tirkizno more, prilično hladno, u šta ćete se kasnije uveriti. Plaža je peščana, utisnuta između dva stenovita brda, omeđena redom visokih, razbarušenih palmi...

Za sve to vreme, dok se smenjuju slike, do Ireninih usiju dopire muzika glasova iz restorana, na različitim jezicima, i tako napunjenih, čak prepunjenih čula, iznenada oseća kao da uzleće, lagano nestaje, ili kao da će zaspiti, dok palma i dalje maše svojim lišćem, a Mihajlo oborene glave nastavlja da pretražuje telefon, te će delić sekunde pre *potresa* osetiti apsolutnu fizičku i psihičku samoću, ali kroz punoću sopstvenog bića, i zavodljivu samodovoljnost, da bi se već u narednom trenu, s možda presudnim pogledom na porodicu koju smo već upoznali, na Špageticu i njenu sestru, desio nagli, oštri rez u stvarnosti, pucanje tog raskošnog trenutka sadašnjosti, otvaranje malog prozora u prošlost kroz koji se hiperrealistički jasno pojavljuje jedan prizor iz dnevne sobe. Ana i Una, njihove ćerke, blizakinje, sad odrasle, koje već godinama unazad letuju sa svojim društvom, tada stare pet-šest godina, razdragano utrčavaju u dnevni boravak, ti si u fotelji, nešto čitaš, Mihajlo na trosedu, zagledan u televizijski ekran. Svaka u ruci nosi po jednu „bratz“ lutku, velike glave, krupnih očiju. Koliko ćemo ostati na moru?, cvrkutavim glasom pita Ana, starija šest minuta, kao predstavnik njihove male zajednice. Mihajlo ne reaguje, i dalje gleda u ekran. Strpite se malo, tata ima neki problem na poslu, čeka neku uplatu... ne znamo još kada krećemo. Tata, je l' mi idemo uopšte na to more?, pita strogo Ana. Ne znam, eto, još ne znam! više iz sveg glasa. Skaćeš sa fotelje, hvataš ih za ramena, znaš dobro da se već pokajao zbog vike, znaš i da mu je teško, da je pred pucanjem, ali si svejedno ljuta, povređena koliko i one, blago ih odguruješ, sklanjaš iz dnevnog boravka usmeravajući ih ka njihovoj sobi, kao dve igračke, kao lutke na navijanje, čija kretnja i sve ostalo što čini njihov život, zavisi od vas, od vaše dobre volje, od sposobnosti da zaradite novac, od „jebene uplate od jebene firme u ovoj jebenoj zemlji u kojoj niko nikome ništa ne plaća“.

A mi dodajemo i Pluta koji lebdi nad dvema malim glavama, sa po nekoliko palmica u kosi, zlurado se kikoćući, hi-hi-hi, curice, htele ste na more...

To oštro otvaranje prošlosti donosi joj nalet ganutosti prema devojkama i prema sebi, ali ne u vidu samosažaljenja, već blage tuge, melanholije... Da li si prerano rodila, Irena, nisi imala ni dvadeset tri, tek diplomirala, i odmah zatrudnela, kao da ti je baš taj papir i samo on bio potreban za trudnoću, sad, devojkco, izvoli, razmnožavaj se, je l' to pisalo na njemu? Jednostavno se stvorio... Mihajlo se bukvalno stvorio za nju. Kao da ga je odnekud isporučio onaj ludo vetroviti dan, spustila ga košava pravo pred ulaz u tvoju zgradu. Je l' ti

ovde stanuješ, treba da pogledam neki stan, agent kasni, kakva je zgrada, kakvi su ljudi, je l' tu živiš s roditeljima? Milion pitanja. Zgodan, u odelu, poslovan čovek, gotov čovek, već uvežban za život, za razliku od tebe, rastrgnute između žala za bivšom ljubavlju i želje da što pre sve zaboraviš... Devet godina stariji. Mihajlo. Kakvo divno ime. Nije ni čudo što si godinama bila bez posla, mlada majka sa dve bliznakinje, ta će većito biti na bolovanjima...

Dok ispija veći gutljaj pića, oseća jasno cepanje iznutra, sopstveni neprijateljski pogled iz seva prošlosti, nekakvu izvitoperenu zavist prema samoj sebi koja sada sedi za stolom, ispija uzo i uživa u „malidžana“ salati, u pogledu na palmu koja pleše na večernjoj svetlosti... Da li smo s nekim zadovoljstvima zakasnili?, pita se. Raspolućenost traje još sasvim kratko, i onda oseća kako ponovo uklizava u sadašnjost, kako je iznova osvaja bogatstvo trenutka, uz obećanje lepog ostatka večeri, sutrašnjeg ponovnog odlaska na plažu, skupljanje bambusovih štapića na plaži... Zatim povratak u hotel, tuširanje, vrata od kupatila su otvorena, ostani malo slana, dobacuje ti iz sobe, s ležaja. Odlazak na večeru, koja će započeti s istim pićem i istom salatom, potom priprema za izlazak, laka haljina, šminka nije potrebna, samo ruž, ostalo su odradili more i sunce, zatim duga šetnja starim gradom, i na kraju vino, lokalno – dobro rashlađeni roze u bašti nekog od restorana na uzvišici, uz samu obalu, odakle ćete uz prijatno neobavezujući razgovor, koji to skoro da i nije, tek razmena pokoje reči, posle još jednog ispunjenog dana, gledati malo jedno u drugo, malo ljude oko sebe, a najviše u blistavocрно, blago zapenušano more.

Irenice, kuda si odlutala?, progovara Mihajlo.

Uvek kad mi kažeš Irenice, mislim da me zavodiš.

Pa, je l' to loše?

Sutradan će naši junaci obići jedno selo u blizini Retimna do kojeg će stići turističkim vozicom, putem koji vijuga između stena u boji cimeta, koje se okomito uzdižu, presvučene na vrhu slojem niskog zelenila, kao isečeni komadi torte, neke ukrašene, rođendanske, dok će ih sve vreme puta pratiti veliki, crni oblak, jedini za deset dana boravka na tom ostrvu. Nestao je pre nego što su i stigli u selo. Uslediće šetnja kroz bajku uzanim stazama među polusrušenim kamenim zidovima kroz koje tu i tamo probija trava, i ne zna se da li mu je prijatelj ili neprijatelj, da li služi kao vezivno tkivo ili će ga u nekom času srušiti. Zidovi bez krova, ili čiji je krov nebo, lukovi nad kojima se uporno drži po nekoliko redova blokova... Selo je zapravo spoj polusrušenih i oronulih kuća, i onih potpuno novih, s jasnom dominacijom starih, jer ovde je vreme važno, čak najvažnije. Čini se da su malobrojni stanovnici sela pod stalnim nadzorom prošlosti. Vodič će ih povesti i u malu radionicu kačkalja. Pri ulasku u rashlađenu prostoriju, zapahnuće ih oštri, kiselkasti miris. Probaće nekoliko vrsta sireva, a dvoje italijanskih turista, muškarac i žena u poznim godinama, suprotstaviće se vodiču kada bude predstavio parmezan, ne, to nije parmezan, valjda oni najbolje znaju šta je parmezan, reći će na engleskom, a potom će se još malo domundavati na svom jeziku... Zatim je usledio grupni odmor uz kafu. Baš kao da su se pošteno naradili. Aha, želite kafu!, reče Duh sela, trljajući ruke, zapravo glumeći Pluta s početka priče, te će naši junaci u bašti jedinog seoskog restorana, s pogledom na ruševine iz kojih proviruju vekovi, ubrzo ispitati najskuplju kafu za čitavo to letovanje, skuplju od one u centru Iraklionia. Nešto se ovde tiho opire ne samo posetiocima, već i meštanima, pomisliće Irena.

Uprkos tome, osećaš se dobro, ali malo čudno, tragaš za reči koja će najbolje opisati tvoje osećanje dok zastaješ pred pročeljem jedne građevine koja je nekada bila kuća, sada se to ne može reći, jer nedostaje krov, nedostaju i vrata u lučnom dovratniku koji će tu izgleda i dalje stajati ponosito čak i kad sve kamenje oko njega pootpada. Kao kapetan broda. Pogled ti vezuje zelenilo koje probija kroz zidno kamenje. Ima ga i duž ivice praga ispred kojeg stojiš. Upravo suživot prastarih zidova i svežeg bilja pod mlazom jutarnje svetlosti koja se neometano razliva čitavom kompozicijom, izaziva u našoj junakinji neobičan osećaj koji još nije imenovan. I onda konačno pronalazi reč, tačnije, pozajmljuje je.

Hvala, dragi Saramago, to je upravo to – naša junakinja oseća se *obnovljeno*. Kao i njegov Putnik u knjizi *Putovanje kroz Portugaliju* kada uđe u crkvu staru sedam vekova i ugleda „maleni atrijum prekriven travom“.

Ta trava, ovde, u ovom selu, na grčkom ostrvu, dok je gledaš – nekako postaje tvoja, kao da je upravo nikla za tebe. I odjednom osećaš povezivanje i s vlastitom prošlošću, i osećaš kako se vreme, poput mora čiji miris nanosi topli vetar, valja u sopstvenom koritu, ravnajući tlo, otupljujujući i površinu svega što je bilo loše.

I evo Irene kako ukočena stoji pred ostatkom zida kao pred ikonom, pruža ruku ka jednoj vlati trave i nežno je dodiruje kažiprstom.